

BOCHEŃSKI JÓZEF FRANCISZEK EMANUEL INNOCENTY MARIA – filozof, ur. 30 VIII 1902 w Cuszowie (w pow. miechowskim), zm. 8 II 1995 we Fryburgu (Szwajcaria).

W 1920, po zdaniu egzaminu dojrzałości we lwowskim gimnazjum, wziął udział w wojnie pol.-bolszewickiej. W tym samym roku rozpoczął studia prawnicze we Lwowie. W 1922 przeniósł się do Poznania, gdzie studiował ekonomię. Nie ukończywszy jej, wstąpił w 1926 do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, a w 1927 do zakonu dominikanów. W latach 1928–1931 odbył studia filozoficzne na uniwersytecie we Fryburgu (Szwajcaria), które zakończył tytułem doktora na podstawie rozprawy *Die Lehre vom Ding an sich bei Moritz Straszewski*. W latach 1931–1934 odbył studia teologiczne w Angelicum w Rzymie, zakończone doktoratem na podstawie rozprawy *De cognitione existentiae Dei per viam causalitatis relate ad fidem catholicam*. Od 1934 wykładał w Angelicum logikę. W 1936 utworzył, wraz z J. F. Drewnowskim, J. Salamuchą i B. Sobocińskim, tzw. koło krakowskie, którego celem było odnowienie tomizmu dzięki zastosowaniu narzędzi logiki matematycznej. W 1938 habilitował się na Wydziale Teologicznym UJ na podstawie rozprawy *Z historii logiki zdań modalnych*. Uczestniczył jako kapelan w kampanii wrześniowej, a potem jako kapelan i oficer oświatowy w czynie zbrojnym Armii Polskiej na Zachodzie. W latach 1945–1972 był prof. uniwersytetu we Fryburgu, gdzie w 1948 objął Katedrę Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej. Wykładał gościnnie w kilkunastu uniwersytetach Europy, obu Ameryk i Afryki. W 1958 założył Instytut Europy Wschodniej Uniwersytetu Fryburskiego, którego pracami kierował do 1972. Był inicjatorem, dyrektorem (1961/1962) i wykładowcą rządowego Ost-Kolleg w Kolonii. Założył i redagował kwartalnik „Studies in Soviet Thought” oraz serię wydawniczą „Sovietica”.

B. przeszedł daleko idącą ewolucję poglądów filozoficznych: wpierw był kantystą, następnie „nawrócił się” na neotomizm (tradycyjny, esencjalizujący). W następnym okresie podjął próbę unowocześnienia tomizmu za pomocą narzędzi logiki matematycznej. Stopniowo coraz bardziej oddalał się od problematyki filozofii bytu na rzecz analitycznego stylu filozofowania. W swojej twórczości B. wyróżnił 4 okresy, w których dominowały częściowo odrębne zainteresowania: neotomistyczny (1934–1940), historyczno-logiczny (1945–1955), sowietologiczny (1955–1970) i systematyczno-analityczny (1970–1995).

Był współredaktorem wraz z G. Niemeyerem oraz współautorem *Handbuch des*

Weltkommunismus (Fr 1958). Opublikował ok. 60 książek i kilkaset artykułów z zakresu filozofii i historii filozofii, a zwł. logiki i historii logiki.

Najważniejsze prace B.: *Europäische Philosophie der Gegenwart* (Bn 1947, 1951²); *Die zeitgenössischen Denkmethode*n (Bn 1954, T 1993¹⁰; *Współczesne metody myślenia*, Pz 1992, Komorów 2009²); *Formale Logik* (Fr 1956, 1996⁵); *The Logic of Religion* (NY 1965; *Logika religii*, Wwa 1990, Kom 2009²); *Was ist Autorität? Einführung in die Logik der Autorität* (Fr 1974; drugie wyd. w: *Autorität, Freiheit, Glaube. Sozialphilosophische Studien*, Mn 1988, 9–106; *Co to jest autorytet?*, w: J. M. Bocheński, *Logika i filozofia. Wybór pism*, Wwa 1993, 187–324); *Gottes Dasein und Wesen. Logische Studien zur Summa Theologiae I, qq. 2–11* (Mn 2003).

KONCEPCJA FILOZOFII. Zdaniem B. jedyną prawdziwą filozofią, jedyną filozofią zasługującą na miano nauki, jest filozofia analityczna. Filozofia analityczna jest nie szkołą, ale kierunkiem metodologicznym, który daje się scharakteryzować za pomocą czterech haseł:

Analiza. Rezygnuje się, ze względu na wielką złożoność świata, z wszechogarniających syntez i prowadzi się drobne prace oraz syntezy lokalne. Nie neguje się przy tym możliwości metafizyki, rozumianej jako „studium duszy, świata, Boga”, chociaż uważa się ją za naukę bardzo trudną, ale kwestionuje się możliwość teorii bytu. Autor sprzeciwia się przy tym tzw. terapeutycznemu wittgensteinizmowi.

Język. Pojęcia traktuje się jako znaczenia słów. Analizy językowe są niezbędne, aby poznawczo dotrzeć do pojęć. Autor nie zgadza się jednak z podejściem redukującym filozofię do analiz językowych.

Logika. Odrzuca się możliwość stosowania metod irracjonalnych. Granice logiki są granicami naszego świata (poza logiką jest tylko nonsens). B. nie zgadza się jednak z radykalizacją tego hasła, polegającą na utożsamieniu filozofii i logiki.

Obiektywizm. Odrzuca się subiektywizm. Język komunikuje bowiem pewne treści. B. dystansuje się jednak od neopozytywistycznej radykalizacji obiektywizmu, która przyjmuje, iż tylko wyrażenia empirycznie weryfikowalne są sensowne i redukuje filozofię do analizy języka nauk przyrodniczych.

Wg niektórych wypowiedzi autora przedmiotem filozofii analitycznej jest język, wg innych wypowiedzi przedmiotem tym są pojęcia. Jeszcze inne wypowiedzi wskazują, jako na przedmiot filozofii analitycznej, na najbardziej abstrakcyjne aspekty rzeczy i procesów.

Przedmiotem analiz filozofii B. jest m.in. pogląd zw. humanizmem, pojęcie

filozofii, przedsiębiorstwa, systemu, polskości, światopoglądu, autorytetu, autonomii uniwersytetu, społeczeństwa wolnego, zagadnienia logiki, uniwersaliów, analogiczności języka, dyskursu metafizycznego (sformalizował tomistyczną teodyceę), oraz dyskursu religijnego, a wreszcie metody postępowania naukowego.

Chociaż zagadnienia celu przedmiotowego filozofii analitycznej B. nie eksponował, to biorąc pod uwagę charakter filozofowania autora, można stwierdzić, że celem jego analiz jest ukazanie sensu nazw i zdań, sprawdzenie zasadności określonych zdań (ich uzasadnienia) i metod badań naukowych, a wreszcie zbadanie struktury różnych języków (np. języka religii).

Zdaniem B., filozofia analityczna rozpatrując pojęcia, spełnia 3 funkcje: staje się nauką pomocniczą dla innych nauk, przygotowuje nowe dyscypliny naukowe (np. logika religii jest wstępem do przyszłej filozofii religii) i buduje lokalne syntezy interdyscyplinarne.

Metoda. Logiczna analiza języka jest – wg B. – metodą. B. określał się jako „twardy” analityk, tzn. analityk posługujący się szeroko rozumianą logiką. Szeroko rozumiana logika, obejmująca logikę formalną oraz opartą na niej semiotykę i ogólną metodologię nauk, pełni w stosunku do filozofii analitycznej potrójną rolę: jako idealny wzorzec racjonalności jest jej „wychowawczynią”; dostarczając narzędzi pojęciowych służących analizie złożonych rozumowań oraz analizie pojęć, stanowi „organon” filozofii; będąc zaś pewnym rodzajem ontologii, czyli najogólniejszej teorii przedmiotów (chodzi tu głównie o logikę formalną), stanowi dział filozofii.

Zdaniem B., filozofia analityczna ma znaczenie społeczne. Nie polega ono na rozwiązywaniu zagadnień egzystencjalnych, moralnych czy światopoglądowych, ale na przyczynianiu się do zachowania i pielęgnowania ludzkiego rozumu.

J. Herbut, *O formalnym ujęciu analogii transcendentalnej*, RF 11 (1963) z. 1, 25–40; tenże, *Pojęcie hipotezy religijnej i jej rola w uracjonalnianiu religijnej wiary*, SPCh 6 (1970) nr 2, 265–273; M. Kaempfert, *Logik und Linguistik der Religion. Zur Diskussion mit B.*, *Linguistica Biblica* 1 (1971) z. 7–8, 17–27; E. Garulli, *L'assiomatico del discorso religioso secondo Joseph Maria B.*, RFNS 67 (1975), 537–546; W. A. Christian, *B. on the Structure of Schemes of Doctrines*, *Religious Studies* 13 (1977), 203–219; E. Morscher, *Joseph Maria B. (geboren 1902). Logik der Religion*, w: *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Gr 1990, III 341–352; J. Herbut, *Logiczna charakterystyka języka religijnego. Przyczynek do*

dyskusji między chrześcijanami a marksistami, w: *Oblicza dialogu. Z dziejów i teorii dialogu: Chrześcijanie-marksści w Polsce*, Lb 1992, 33–62; M. Lubański, *Józefa B. ewolucja poglądów filozoficznych. Analiza przypadku indywidualnego*, SPCh 31 (1995) nr 2, 13–26; K. Świętorzecka-Lachowicz, *Formalizacja tomistycznej teodycei w wykonaniu o. Józefa Marii B.*, tamże, 27–33; K. Świętorzecka, „*Quinque viae*” w formalizacji o. Józefa Marii B. z 1989 roku, w: *Filozofia/logika. Filozofia logiczna 1994*, To 1995, 233–254; P. Moskal, *Józefa Marii B. formalizacja „pięciu dróg” św. Tomasza z Akwinu. Analiza krytyczna*, RF 44 (1996) z. 1, 33–59; Z. Wolak, *Kilka uwag o filozofii nauki Józefa Marii B.*, w: *Przestrzenie księdza Cogito*, Tw 1996, 163–188; P. Moskal, *Ograniczenia Józefa M. B. OP analitycznej eksplanacji religii*, Łódzkie Studia Teologiczne 6 (1997), 99–139; tenże, *Spór o racje religii*, Lb 2000; *Ojciec Józef B. Drogi życia i myślenia filozoficznego*, Ka 2004; K. Policki, *Filozofia człowieka we wczesnej twórczości J. I. M. B. OP*, Wr 2005; K. Wolsza, *Józef M. B. OP (1902–1995) i metodologiczne postulaty Koła Krakowskiego*, Studia z Filozofii Polskiej, 1 (2006), 115–136.

Piotr Moskal